

ГІРКА ПРАВДА ПРО

Нещодавно на шпальтах нашого тижневика був опублікований матеріал „По слідах Білівської трагедії” (див. КТ - № 32 2003 р.). За місяць, що пройшов з часу публікації, до мене, її автора, декілька раз зверталися люди, яким були відомі деякі факти про Білівську трагедію, що не знайшли місця в названій статті.

Тому сьогодні, коли минає рівно шістдесят років від дня спалення села, ми вирішили доповнити опублікований 15 серпня матеріал і вкласти деякі уточнення в нього.

ЧОМУ ЦЕ СТАЛОСЯ?

У статті „По слідах Білівської трагедії” висувуються версії, чому фашисти спалили село Білів? Виявляється, що ніяких збройних сутичок радянських партизан і вояків УПА з німцями в самому селі не було. Проте був великий бій оунівців з німцями в районі теперішньої Іскри. Українськими вояками тут був зруйнований спиртзавод і великий загін німців прямував туди з інспекцією, щодо можливості відбудови заводу. Цей загін був вщент знищений. Про цей бій до цього часу нагадує хрест, який був встановлений німцями біля старого мосту через річку. У тому бою на боці вояків УПА брали участь і декілька вихідців із Більова.

Була також сутічка чотирьох українських хлопців, членів ОУН, в Дикові біля кладовища. Бій був нерівний. З одним кулеметом неможливо було встояти проти бронетранспортера, танкетки і мінометів, що мали на озброєнні німці. Саме цих вбитих бійців заборонили ховати. Один із загиблих родом із Грабова, інші – із хутора Кобилиця. Білівський священник отець Костянтин, як писали в статті, порушив заборону і поховав полеглих по хрис-

тианському звичаю. Могили їх до цього часу зберігаються на Білівському кладовищі.

Понад вісімдесят мешканців села Білів було так чи інакше пов'язані з оунівським підпіллям. 19 з них загинуло, 23 – пізніше були репресовані. Так що назвати село «благополучним» з точки зору німців, а згодом після вигнання фашистів, і радянських властей, звичайно, було неможливо. Тим більше, що під час війни, в селі побували майбутній Митрополит Української православної церкви Мстислав – Скрипник, знаменитий повстанський художник Ніл Хасевич, письменник автор книги „Холодний яр” Юрій Горліс-Горський та інші діячі ОУН-УПА. Можна цілком допустити, що про патріотичні настрої в селі окупанти могли дізнатися від якогось зрадника. На жаль, і серед українського народу зрадників було чимало.

У публікації „Білівська трагедія” за 1990 рік зовсім не йшлося про те, що серед карателів, які спалили село, нараховувалося багато польських поліцаїв. В ті часи не можна було кидати тін на „братню, соціалістичну Польську Народну Республіку”. В цьому році багато говорилося про українсько-польську і польсько-українську різню, рік якої випав на літо 1943 року. Своїм криком ця різанина торкнулася і долі Більова. Як згадують старожили під Верховськом було досить велике польське поселення. Велика кількість його мешканців загинула від рук оунівців, серед яких були і білівці, тому ті звірства, які чинили під час каральної операції в селі польські поліцаї, можливо викликані почуттям кривавої помсти, коли з людської підсвідомості випливає оте дике первісне: „око за око, зуб за зуб”.

ЯК ЦЕ БУЛО

Отже, 19 вересня 1943 року, близько полудня, в

село Білів, на вантажівках в'їхали німці і польські поліцаї. Їх було не менше ста. Село відразу оточили. З нього нікого не випускали, але впускали тих, хто в цей час туди йшов, наприклад жителів Старожукова. Зрозумівши, що їх може чекати люди стали ховатися, де хто міг: в кущах терену, по розорах на городах, в болотяних очеретах біля річки Стубла та ставків. В одному із рівчаків переховувалися одночасно більше десяти жінок з дітьми. Матері накривали своїх дітей тілом, щоб захистити їх від куль, якщо в них почнуть стріляти. А стріляли в людей, яких знаходили, як правило польські поліцаї. Стріляли розривними кулями, намагаючись при цьому влучити в голову. Німецькі ж солдати, в основному стояли в оточенні за селом.

Серед жінок з дітьми, що переховувалися в рівчаку поблизу ставка, була матір з немовлям. Стояли всі в холодній багнюці і дитина почала голосно плакати. Всі перелякалися, бо розуміли, що якщо карателі почують плач, то всім настане кінець. „Зроби щось з дітьми, бо всіх нас повбивають”, – з молінням зверталися жінки до молодої матері. І тоді Марія, так її звали, виповзла з дитиною з рівчака і пішла до своєї хати. Положила дитину на стіл і стала молитися, просячи Бога відвернути смерть від них. І тут в хату зайшли двоє німців „Млеко, яйка” – звернулися вони до переляканої господині. Та мовчала, схопивши дитину і притулюючи її до тіла. Переконавшись, що вони потрапили до надзвичайно бідної хати, солдати повернулися і вийшли, коли вони вже були на подвір'ї, то у ворота входили декілька польських поліцаїв. Проте німці погнали їх геть, показуючи на мигах, що у хаті немає нікого. Так смерть обійшла цю оселю.

Можливо, декого здивує поведінка німецьких солдатів. Так от, багато очевидців трагедії мені розпо-

БІЛІВСЬКУ ТРАГЕДІЮ

відали про випадки, коли деякі німці так чи інакше рятували в той день місцевих жителів від розправи. Насамперед, навмисно не помічали тих, хто десь переховувався, або відганяли від палаючих хат їхніх господарів. Але більшість гітлерівців впевнено виконували свою чорну справу разом з польськими поліцейськими в чорних мундирах. От така гармонія: і справа чорна, і мундири чорні.

Сергій Робітницький, рідний брат провідника ОУН на Північно-Західних Українських землях Володимира Робітницького, написав книгу „Серед неправди на землі”, в якій теж торкається Білівської трагедії. Йому, тоді ще молодому хлопцю довелося стати свідком подій 19 вересня 1943 року. Нижче наведемо уривок з книги С. Робітницького:

„Багатьох людей із центру села спасли кущі терену, що простяглися поза селом. Поховалися люди і по глибоких розорах в городах. Так заховався і старий Яновець. В цій сім'ї був сліпий хлопець років десяти. Як почала горіти хата (а він був у ній) він вийшов на подвір'я, навідомаки шукав дорогу до шляху. Але все натикався на кущі бузку і ранив незрячі очі. Став кликати діда. Дід Яновець підняв з розори голову і бачив, як чотири карателі взяли його худе тіло на свої короткі ножеподібні штики і, регочучи кинули його в палаючу хату. Дід не витримав, став на увесь зріст і піднявши руки, рушив до німців.

— Убивці! Бандити! — кричав він.

— Ком, ком, грошфатер! (Ходи, ходи діду!).

Вони схопили його за руки й ноги, вдаривши прикладом по голові, також кинули в вогонь. Палаючий верх хати накрив їх обох вогняним полум'ям.

Село лалало. Поширенню пожежі сприяло і те, що не так давно закінчилися жнива і на кожному подвір'ї було багато соломи. Палали людські долі, надії і споді-

вання. Проклята війна своїм звіриним оскалом ще раз нагадала про себе.

„ДИВИСЬ, ЩО РОБЛЯТЬ З НАМИ ...”

Коли німці увійшли до хати отця Костянтина, то, мабуть уже знали, скільки осіб наховує його сім'я.

Найменшого Миколу, який заховався під ліжком, вони не стали шукати, бо порахували племінника отця Костянтина В'ячеслава, який гостював тоді у нього, за Миколу. Ще у хаті почали бути настоятеля. Коли всіх вивели, то Микола вибрався з домівки через вікно. Пригинаючись перетнув садок (отець Костянтин дуже любив дерева. Він посадив і виростив найбільший і найкращий в селі сад) і кинувся до річки. Тут його зустріла однокласниця його сестри Зої Анастасія Шевчук. Вона і довела хлопчика до урочища Новини, що неподалік Голишева. Відомо, що звідти його переправили до рідного дядька в Сухівці, який був там настоятелем місцевої церкви. Із Сухівців хлопець потрапив до родичів у Варшаву, де і обриваються його сліди. Є думка, що він загинув під час відомого Варшавського повстання, бо якби залишився живим, то обов'язково б побував на могилі своїх батьків і сестер.

Отця Костянтина і його сім'ю повели до центру села. Місцевий житель

Олександр Шевчук запам'ятав слова, з яким звернувся до нього священик: „Дивись, що роблять з нами ці звірі. Розкажеш потім людям”.

Після того, коли карателі на роздоріжжі біля хреста розсортували зігнаних білівців згідно статі і віку, чоловіків під вартою повели до школи. Там їх примусили копати велику яму, тобто могилу для них самих, але раптом зі сторони Клевая з'явилася легкова машина, яка сигналіла ще від Дикова. Офіцер, який приїхав на ній, віддав якийсь наказ і німці та поліцаї, покинувши

все, почали спішно залазити на вантажівки і незабаром рушили в напрямку Клевая. Таким чином були врятовані ті, хто копали собі власну могилу.

А на другий день в спалене село приїхали представники окупаційної влади і заявили, що вийшла помилка. Мовляв, мали спалити село Старожуків, а не Білів. Ось так втішили ... Невже вони думали, що вцілілим білівцям стане легше від такого повідомлення. Тим більше, що у Старожуків проживало багато їхніх родичів. Недарма кажуть: „Чужого горя не буває”. Але ця „помилка” коштувала селянам села Білів 29 життів ні в чому невинних людей. Згадаймо всіх поіменно:

Священик Лозинський Костянтин

Лозинська Олександра
Лозинська Зоя
Лозинська Галина
Лозинський В'ячеслав
Павлюк Євхія
Яновець Єпистимія
Яновець Олександр
Мануйлик Олексій
Симончук Євгенія
Лебедюк Ярина
Корольчук Параскевія
Хілецький Гордій
Хілецька Ульяна
Антончук Андрій
Антончук Ганна
Антончук Люба
Антончук Віра
Терновець Віра
Гуз Фібронія
Шадурська Ульяна

Ющик Купріян
Євлімах Хома
Кидун Феодосій
Кіткайло Ульяна
Кіткайло Феодосій
Кіткайло Олександр
Котюха Хотина
Самсонюк Андрій.

Цей скорботний список нехай завжди нагадує нам про страшну війну, про те, що довелося пережити нашому народу.

Вічна їм пам'ять!

С.ПАРФЕНЮК

Автор висловлює щирі вдячність Павлу Олексійовичу Остаповичу за допомогу у підготовці цієї публікації.